

- Hinman Lawrence* – Hinman Lawrence. A Bibliographical Survey on Philosophical Literature on Diversity and Ethical Theory [Electronic Resource] / Lawrence Hinman. – Mode of Access : <http://ethics.sandiego.edu/theories/Race>
- Holly, 2009* – Holly T.H. National Identity: Civic, Ethnic, Hybrid and Atomised Individuals / T.H. Holly // *Europe-Asia Studies*. – 2009. – Vol. 61. - # 1. - P. 1-28.
- Kanbur Ravi* – Kanbur Ravi. Ethnic Diversity and Ethnic Strife: An Interdisciplinary Perspective [Electronic Resource] / Ravi Kanbur, Prem Rajaram, Ashutosh Varshney. - Mode of Access : kanbur.dyson.cornell.edu/papers.EthnicitySymposiumOverview.pdf
- Li Sherry Xin* – Li Sherry Xin. Social Identities, Ethnic Diversity and Tax Moral [Electronic Resource] / Sherry Xin Li. – Mode of Access : ssrn.com/abstract=1422121
- Laurence James, 2011* – Laurence James. The Effect of Ethnic Diversity and Community Disadvantage on Social Cohesion: A Multi-Level Analysis of Social Capital and Interethnic Relations in UK Communities / James Laurence // *European Sociological Review*. – 2011. – Volume 27(1). – # 1. - P. 70-89.
- Melan-on Jérôme* – Melançon Jérôme. Multinationalism and Polyethnicity in the Canadian Philosophy of Multiculturalism [Electronic Resource] / Jérôme Melançon. – Mode of Access : <http://www.cpsa-acsp.ca/papers-2012/Melancon.pdf>
- Multiculturalism* – Multiculturalism: A Policy Response to Diversity [Electronic Resource]. – Mode of Access : www.unesco.org/most/sydpaper.htm
- Multikulturalität... 1999* – Multikulturalität und Multiethnizität in Mittel-, Ost- und Südosteuropa Herausgegeben von Ernst-Peter Brezovszky, Arnold Supan, Elisabeth Vyslonzil. – Frankfurt am Main : Peter Lang GmbH, 1999.
- Program Schedule, 2015* - Program Schedule//2015. The Association for the Study of Nationalities 2015 World Convention. Columbia University, 23-25 April 2015 [Electronic Resource]. – Mode of Access : nationalities.org/conventions
- Schaeffer Merlin* – Schaeffer Merlin. Ethnic Diversity and Social Cohesion [Electronic Resource] / Merlin Schaeffer. – Mode of Access : http://www.migrationeducation.org/fileadmin/uploads/schaeffer_01.pdf
- Schöpflin Georg, 2001* – Schöpflin Georg. Minorities and Democracy / Georg Schöpflin // *Diversity in Action. Local Public Management of Multi-Ethnic Communities in Central and Eastern Europe* | Edited by Anna-Mária Biró and Petra Kovács. – Budapest : Local Government and Public Service Reform Initiative, 2001. – P. 5-18.
- UNNC, 2013* – United Nation News Centre. 2013. Number of International Migrants Rises Above 232 Million, UN Reports [Electronic Resource]. – Mode of Access : <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=45819&Cr=migrants&Cr1=#.Ux2pzs59tKA>
- Waters Mary, 2009* – Waters Mary. Social Science and Ethnic Options / Mary Waters // *Ethnicities*. – 2009. – Vol. 9. - # 1. – P. 130 – 135.
- Weidmann Nils* – Weidmann Nils. Representing Ethnic Groups in Space: A New Dataset [Electronic Resource] / Nils Weidmann, Rod Jan, Cederman Lars-Erik. Mode of Access : <http://nils.weidmann.ws/publications/weidmann10representing>
- Wolff Stefan* – Wolff Stefan. Ethnic Minorities in Europe: The Basic Facts [Electronic Resource] / Stefan Wolff. – Mode of Access : www.stefanwolff.com/files/min-eu.pdf

Надійшла до друку 20.03.2015 року

УДК 316.334.5: 303.092

Інна Попова

СУТНІСТЬ І ТЕОРЕТИЧНІ МОДЕЛІ ЕКОБЕЗПЕЧНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Серед проблем розвитку сучасного суспільства ґрунтовного осмислення потребує питання безпеки існування людини в природному середовищі. У контексті його розуміння мають бути осягнені принципи і категорії, які визначають гармонійні стосунки людини з природою.

Тому вчені особливу увагу акцентують на екологічній безпеці як засадничій умові екобезпечного розвитку. Автором звертається увага на важливості як на національному, так і на глобальному рівнях розгляду міждисциплінарних теоретико-методологічних досліджень та шляхів побудови екобезпечної взаємодії людини і природи, навколишнього середовища і суспільства. Розглядаються питання сучасної екології як світогляду людства, яке прагне не діяти до екологічної катастрофи і має всі ознаки сучасної екологічної ситуації та її кризи. Екобезпека населення та її гарантії залежать від взаємопов'язаних економічних, технічних, організаційних та інших заходів. Особливі умови екологічної безпеки існують щодо оборонних об'єктів та військових. Звертається увага на дотримання вимог щодо охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів, знищення та утилізацію шкідливих речовин і відходів та їх ліквідацію. Важливим питання є доля людства, яким ніхто не займається у зв'язку з національними, державними та класовими інтересами, але цю функцію взяв на себе Римський клуб, який поставив серйозні цілі у своїй програмі діяльності. Члени клубу проводять дослідження і пропонують шляхи виходу з кризи глобальних проблем людства, у якому воно знаходиться. Адже саме екологічна безпека, з урахуванням її орієнтації на економічні й соціальні чинники і науково обгрунтовані допустимі навантаження на об'єкти біосфери, дозволяє утримувати на мінімально можливому рівні ризику антропогенний вплив на довкілля та запобігати його негативним ефектам. Завдяки цьому забезпечується збереження здоров'я і життєдіяльності людей, а також усуваються віддалені наслідки такого впливу для сучасного й наступних поколінь. Гарантом екобезпеки населення є комплекс пов'язаних між собою політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів. Отже, їх реалізація – запорука екобезпечного розвитку суспільства.

Ключові слова: екологія, екобезпечний розвиток, екологічна свідомість, екологічний імператив.

Среди проблем развития современного общества основательного осмысления требует вопрос безопасности существования человека в природной среде. В контексте его понимания должны быть достигнуты принципы и категории, которые определяют гармоничные отношения человека с природой. Поэтому ученые особое внимание акцентируют на экологической безопасности как основополагающей условию экобезопасного развития. Автор обращает внимание на важность как на национальном, так и на глобальном уровнях рассмотрения междисциплинарных теоретико-методологических исследований и путей построения экобезопасного взаимодействия человека и природы, окружающей среды и общества. Рассматриваются вопросы современной экологии как мировоззрения человечества, которое стремится не дойти до экологической катастрофы и имеет все признаки современной экологической ситуации и ее кризиса. Экобезопасность населения и ее гарантии зависят от взаимосвязанных экономических, технических, организационных и других мероприятий. Особые условия экологической безопасности существуют по оборонных объектах и военных. Обращается внимание на соблюдение требований по охране окружающей среды и рационального использования природных ресурсов, при уничтожении и утилизации вредных веществ и отходов и их ликвидации. Важным является вопрос судьба человечества, которым никто не занимается в связи с национальными, государственными и классовыми интересами, но эту функцию взял на себя Римский клуб, который поставил серьезные цели в своей программе деятельности. Члены клуба проводят исследования и предлагают пути выхода из кризиса глобальных проблем человечества, в котором оно находится. Ведь именно экологическая безопасность с учетом ее ориентации на экономические и социальные факторы и научно обоснованные допустимые нагрузки на объекты биосферы позволяет удерживать на минимально возможном уровне риска антропогенное воздействие на окружающую среду и предотвратить его негативные эффекты. Благодаря этому обеспечивается сохранение здоровья и жизнедеятельности людей, а также устраняются отдаленные последствия такого воздействия для современного и будущих поколений. Гарантом экобезопасности населения является комплекс связанных между собой политических, экономических, технических, организационных, государственно-правовых и других мероприятий. Следовательно, их реализация – залог экобезопасного развития общества.

Ключевые слова: экология, экобезопасное развитие, экологическое сознание, экологический императив.

Among the problems of development of modern society, security issues of secure existence of a human being in the natural environment requires a thorough comprehension. In the context of its understanding, principles and categories that define harmonious relationships between human being and nature should be accepted. Therefore, scientists emphasize the environmental safety as a fundamental condition of ecosafe development. Author's attention is drawn to the importance of consideration of interdisciplinary theoretical and methodological research and ways to build ecosafe interaction between human being and nature, environment and society at both the national and global levels. Issues of modern ecology as the worldview of mankind, which tends not to reach the environmental disaster and has all the features of modern ecological situation and its crisis, were reviewed. Ecosafety of the population and its guaranties depend on the interrelated economic, technical, organizational and other measures. Special conditions of environmental safety exist regarding defence and military facilities. Attention is paid to compliance with the requirements concerning environmental protection and rational use of natural resources, destruction and disposal of hazardous substances and wastes and their elimination. An important issue is the fate of mankind, which is unkept, in connection with national, state and class interests, but this feature was taken by the Club of Rome, which set serious goals in their activities program. Club members conduct research and offer ways out of the crisis of global challenges of the mankind in which it is. After all, ecosafety, given its focus on economic and social factors and evidence-based allowable loads on the biosphere objects allow to maintain the lowest possible level of risk of anthropogenic impact on the environment and prevent its negative effects. This will ensure the preservation of health and livelihoods, and eliminate long-term consequences of such exposure for present and future generations. Guarantor of ecosafety of the population is a set of interconnected political, economic, technical, organizational, legal and other events. Therefore, their implementation is the key to ecosafety of society.

Keywords: *ecology, ecosafe development, environmental awareness, environmental imperative.*

Постановка проблеми. Сьогодні на планеті розгортаються складні процеси, які філософи і науковці найчастіше об'єднують терміном «глобалізація» й акцентують увагу на їх головних протиріччях: між репродуктивними можливостями біосфери, її здатністю демпфірувати антропогенні впливи, підтримувати стан, прийнятний для цивілізації, і стратегією індустріального глобального використання біосфери; між стратегією, яка прийнята світовим співтовариством, і цілями його розвитку; між інтересами нинішнього покоління, яке проводить політику розширеного самовідтворення, й інтересами майбутніх поколінь, яких така політика позбавляє прийнятних стартових умов; між «першим світом», що споживає більше ніж 80% світових ресурсів, і експлуатованим ним «третьім світом», що забезпечує його добробут та розвиток» [Лук'янець, 2002: с.14].

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Теоретичні моделі екобезпечного розвитку суспільства та їх сутність досліджували такі науковці як: В. Лук'янець [Лук'янець, 2002], О. Васюта [Васюта, 2002], А. Толстоухов [Толстоухов, 2004], В. Стоєцький [Стоєцький, 2007], К. Костецька [Костецька, 2008], Г. Лебедева [Лебедева, 2012], Д. Медоуз [Медоуз, 1995], Н. Гапоненко [Гапоненко, 2006] і багато інших.

Мета написання статті. Отже, «нині на часі кардинальна і тривала видозміна ідеології традиційної соціально-економічної діяльності в усіх регіонах країни, екологізація існуючого багатоманітного спектру суперечливих політичних декларацій і цінностей, надання їм державницького спрямування. Серед них екологічний імператив неодмінно

має посідати визначальне місце, як умова реалізації усіх загальнодержавних, галузевих і громадських політик розвитку, перебувати серед дієвих економічних важелів, стати реальним критерієм подальшого вдосконалення існуючого законодавства та економічних механізмів, стимулювати процеси запровадження світового досвіду, оновлення змісту всіх рівнів освіти» [Васюта, 2002: с. 3]. У зв'язку із цим надзвичайної важливості набувають міждисциплінарні теоретико-методологічні дослідження шляхів побудови екобезпечної взаємодії людини і природи, суспільства і навколишнього середовища як на національному, так і на глобальному рівнях.

Виклад основного матеріалу. Ідея екобезпечного розвитку не є новою у структурі людського світогляду. З моменту виникнення людського суспільства набула актуальності й потребувала світоглядного осмислення проблема безпеки існування людини в природному середовищі.

Ставлення людини до природи через такі моральні категорії, як «добро» і «зло», осмислюється вже в поглядах таких античних філософів, як Аристотель, Демокріт, Платон, Сократ. Етичні погляди на природу в Середні віки і в епоху Відродження на категоріальному рівні класифікуються за різними принципами, але не виходять за рамки основних категорій. Принципово нові підходи знаходимо в працях І. Канта, Г. Гегеля. Саме в цих філософів, а також у роботах німецького біолога та природодослідника Е. Геккеля формується відповідний понятійний апарат, де розуміння екології та екологічної безпеки постало в якості висхідних і опорних. Так, екологією Геккель назвав наукою про економію природи; у поняття «екологічна безпека» укладав зміст оптимального співіснування живих організмів в тому чи іншому природному середовищі [Толстоухов, 2004: с.3].

Обґрунтування необхідності екобезпечного розвитку отримує суттєву розробку в концепції глобального моделювання, яку розробили під егідою Римського клубу Д. Модоуз та А. Печчеї [Основні етапи розвитку уявлень про майбутнє, 2001]. О.Тоффлер, У.Дуглас, А.Печчеї обґрунтували розуміння сучасної екології як світогляду людства, що прагне не дійти до екологічної катастрофи.

Продовженням цієї лінії є трактування екології як основи сучасної ідеології і сучасного світогляду – «екологізму», що не обмежується суто науковим дослідженням стану довкілля, а входить у всі сфери суспільно-політичної діяльності, економіки, культури, етики. Екологізм наполягає на визнанні самоцінності природи, отже, на необхідності радикальних змін у ставленні людини до неї [Толстоухов, 2001: с.11]. Саме в межах цього підходу формується визначення: *екобезпечний розвиток – один із найголовніших інтегративних вимірів функціонування громадянського суспільства*. Його досягнення забезпечується взаємодією різних гілок влади, з одного боку, й активністю самого громадянського суспільства – з

іншого. Як доведено світовою практикою, випадання будь-якої складової призводить до суттєвих деформацій у цьому процесі, а нерідко - до невдачі у досягненні поставленої мети.

Наукову розробку у працях Е. Ласло, Д. Медоуза, М. Месаровича, Е. Пестеля, А. Печчеї, Дж. Форрестера отримує також проблематика екологічної свідомості. Ці роботи були присвячені осмисленню екологічної проблеми як питання безпеки розвитку людства, прогнозуванню поведінки екологічних систем, глобальної моделі розвитку людства і природи в їх єдності. Також важливими з точки зору «екологізму» є праці Б. Коммонера, у яких розглядалися екологічні закони взаємодії суспільства і природних систем; роботи Ю. Одума, що характеризували суттєві ознаки сучасної екологічної ситуації та її кризового стану; дослідження А. Гора, Г. Коля, Ф. Міттерана, які звертали увагу на політичні аспекти розв'язання екологічних проблем; розробки Р. Фоулі, який опікувався екологічними аспектами еволюції людини, а також Е. Тейлора, Г. Спенсера, О. Шпенглера, А. Тойнбі, що розробляли антропологічну концепцію дослідження різноманітних культур, традицій, цінностей людських спільнот.

В українській науковій літературі останніх двох десятиліть екологічна проблематика знайшла варіативне втілення в розробках вітчизняних філософів, екологів, соціологів, спеціалістів адміністративного управління, психологів, політологів та інших. Зокрема в сучасних філософських працях П. Водоп'янова, Е. Гірусова, Ф. Гіренка, І. Крутя, М. Мойсеева осмислюються суттєві ознаки сучасної екологічної ситуації, проблеми збереження природи, управління екологічною ситуацією як раціонального природокористування. У працях Г. Бачинського, М. Голубця, А. Гродзинського, М. Реймерса природа і суспільство розглядаються як єдина соціоекосистема; В. Андрущенко, В. Бар'яхтара, А. Качинського, С. Кравченко, В. Крисаченка, А. Яцика висвітлюється роль природного довкілля у самовизначенні людини – особистісному і національному, особливе місце природного довкілля у формуванні екологічної культури українського етносу, становлення екологічної свідомості та екологічної культури, проблеми екологічної безпеки.

Особливе значення для розуміння феномена екобезпечного розвитку мають принципи і категорії, що визначають зміст прав людини, зокрема її право на гармонійні відносини з природою. Серед таких принципів, насамперед, мова йде про право на життя, право на свободу, право на власність, право на громадянську ідентичність і, як уже зазначалось, основне право людини. У свою чергу, реалізація засад екобезпечного розвитку передбачає існування реальних механізмів втілення принципу верховенства права, принципу законності, принципу відповідальності (як держави, так і громадянина), принципу екологічної рентабельності людської діяльності.

Особливе місце займають морально-етичні принципи, базовими серед яких виступає екологічний імператив, що у свою чергу базується на ідеях категоричного імперативу І. Канта та ідеї благоговіння перед життям, яка нині стоїть в основі розгортання системи еко- і біоетики і, яка своїми витоками коріниться у творчості А. Швейцера. Найбільш загальні підстави екобезпечного розвитку впливають, з одного боку, з антропоцентричної спрямованості людської діяльності, а з іншого – з укоріненості людства в біосферу, заперечення чого неодмінно призводило до конфліктів людини і біосфери [*Семенюк, 2009: с.14*].

В особистому аспекті екологічна складова світогляду реалізується в процесі засвоєння особою екологічної культури епохи. Цей процес не є жорстко зафіксованим у часі. В екологічну складову світогляду можуть входити установки щодо природи, характерні для минулих епох, які увійшли до світогляду особистості як за допомогою теоретичного пізнання, так і на рівні буденного знання, в основному у вигляді звичаїв, підсвідомих заборон, традицій тощо. Може виникнути і протилежна ситуація, коли в екологічну складову світогляду входять установки, для реалізації яких у сучасну епоху немає умов [*Лук'янець, 2002: с.232*].

Суттєвим для дослідження екобезпечного розвитку є розуміння того, що більшість дослідників, і вітчизняних у тому числі, акцентують увагу саме на екологічній безпеці як базовій умові екобезпечного розвитку.

Екологічна безпека – це сукупність певних властивостей навколишнього середовища і умов, що створюються цілеспрямованою діяльністю людини, за яких, з урахуванням економічних, соціальних чинників і науково обґрунтованих допустимих навантажень на об'єкти біосфери, утримуються на мінімально можливому рівні ризику антропогенний вплив на довкілля і негативні зміни, які відбуваються в ньому, забезпечується збереження здоров'я і життєдіяльності людей, а також виключаються віддалені наслідки цього впливу для сучасного і наступних поколінь.

Аналіз цього концепту проведено А. Качинським під кутом зору національної безпеки. «Екологічна безпека – це сукупність дій, станів і процесів, що прямо чи побічно не призводять до серйозних збитків (або загроз таких збитків), що завдають природному середовищу, окремим людям і людству загалом; комплекс станів, явищ та дій, що забезпечують баланс на Землі і в будь-яких її регіонах на рівні, до якого фізично, соціально-економічно, технологічно та політично готове (може без значних збитків адаптуватися) людство» [*Качинський, 1997*].

Гарантом екобезпеки населення є комплекс взаємопов'язаних політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів. Підприємства, установи й організації зобов'язані дотримуватися вимог екологічної безпеки при розміщенні, проектуванні, будівництві, уведенні в дію нових або реконструкції діючих підприємств,

споруд, при застосуванні засобів захисту рослин, міндобрив, отрутохімікатів, при експлуатації й обслуговуванні транспортних засобів.

Спеціальні умови екологічної безпеки також існують щодо військових, оборонних об'єктів.

Планування, розміщення, забудова і розвиток населених пунктів мають здійснюватися з урахуванням екологічної ємності територій, дотримання вимог щодо охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів. На підприємствах, що стають до ладу, слід передбачити «вловлювання», утилізацію, знешкодження шкідливих речовин і відходів або їх повну ліквідацію, виконання інших вимог щодо охорони навколишнього природного середовища і здоров'я людей.

Ця особливість розташування господарських об'єктів пов'язана з використанням специфічних властивостей навколишнього природного середовища, що можуть бути визначені як різновид природного ресурсу.

Біоресурсний потенціал території – здатність навколишнього природного середовища до самоочищення, а відповідно й до сприйняття без негативних наслідків певної кількості відходів (викидів, скидів). Або спроможність витримати без ушкодження інші антропогенні навантаження, які зумовлюватимуться розвитком господарської діяльності в певному регіоні [Стоєцький, 2007: с.29].

Таким чином, екологічна безпека – складова національної безпеки, процес управління системою національної безпеки, за якого державними і недержавними інституціями забезпечується екологічна рівновага і гарантується захист середовища проживання населення країни і біосфери в цілому, атмосфери, гідросфери, літосфери і космосфери, видового складу тваринного і рослинного світу, природних ресурсів, збереження здоров'я і життєдіяльності людей і виключаються віддалені наслідки цього впливу для теперішнього і майбутніх поколінь [Національна безпека України...].

Ще одне визначення екологічної безпеки пропонується К. Костецькою: «...Екологічна безпека виступає як заперечення екологічної загрози, що знаходить прояв у локальних, регіональних і глобальних масштабах, як екологічні стихії, соціальні кризи та техногенні катастрофи. Забезпечення екологічної безпеки – основний спосіб розв'язання екологічних проблем, який гарантує громадянам України екологізований розвиток. Це потребує радикальної екологізації суспільно-політичної думки, посилення уваги щодо вирішення природоохоронних проблем на всіх рівнях організації суспільства, пошуку новітніх підходів їхнього розв'язання на основі пріоритету екологічних законів і наукових знань» [Костецька, 2008: с.332]. Таке визначення вносить іншу специфіку, ніж попереднє, адже тепер ідеться не про віднаходження балансу між соціо- та природосферою, а про мінімізацію навантаження на екосистеми з боку людини та суспільства. Обидва ці визначення мають право на існування в рамках тієї складної екобезпекової ситуації, що склалася у світі та в Україні, адже чинники, які збільшують екологічну загрозу, постійно

збільшуються і варіюються, що актуалізує урізноманітнення пошуків як виходу з екологічної кризи, так і забезпечення уникнення різноманітних екологічних загроз у майбутньому.

Методологія оцінювання можливостей природи з позиції врахування можливостей природи витримати антропогенний тиск, який у ХХ ст. суттєво зростає, була запропонована членами Римського клубу. Члени Римського клубу наголосили на існуванні реальних екологічних меж у науково-технологічному розвитку людства. Вони зробили висновок, що глобальність екологічних проблем потребує для їх розв'язання колективних зусиль людства, об'єднання держав і народів.

Утім, як вважали члени Римського клубу, безпосередньо людством ніхто не займається, тому що домінують класові, національні, державні інтереси. Доля ж людства залишається без конкретного носія, ніхто не відповідає за стан справ у світі.

Тому саме цю функцію - відповідати за стан справ у світі - узяв на себе Римський клуб. Відповідно до програми діяльності було поставлено дві цілі. По-перше, сприяти швидшому і глибшому пізнанню труднощів розвитку людства. По-друге, використати всі наявні знання для стимуляції формування нових відносин, політичних орієнтацій, що сприяли б покращенню ситуації.

Результати своїх досліджень і рекомендації щодо розумних і необхідних дій людства члени Римського клубу представляли у формі доповідей. Перша доповідь Римського клубу була підготовлена професорами із США Д. Медоузом і Дж. Форрестером у вигляді математичної моделі розвитку світової ситуації на засадах урахування таких взаємозалежних змін, як капіталовкладення, використання ресурсів, забруднення середовища, виробництво продуктів споживання. Доповідь і особливо її висновки викликали світову сенсацію.

Так, за оцінками групи Д.Форрестера, кам'яного вугілля мало вистачити на 110 років, хрому – на 96, нафти – на 36, природного газу – на 24. Подібні ж висновки зробили в 1976 р. експерти ЮНЕСКО. Саме з цього часу такі вичерпні копалини, як мідь, олово, срібло, отримали позначку «стратегічні» і стали предметом особливої уваги розвинених держав у країнах «третього світу».

За висновком авторів доповіді, при умові збереження існуючих тенденцій науково-технічного прогресу, неконтрольованих демографічних процесів, забруднення середовища на людство в першій половині ХХІ ст. чекає глобальна катастрофа. Висновок викликав шок і розгубленість в одних, недовіру – в інших.

Як шлях запобігання глобальній екологічній катастрофі, Д. Медоуз і Дж. Форрестер запропонували ідеї, що стали основою концепції встановлення глобальної рівноваги між природою і людством. Такого стану можна досягнути й підтримати, якщо не нарощувати виробництво і

звести приріст народонаселення до нуля. Ця концепція отримала назву концепції нульового приросту [Лебедева, 2012].

Члени Римського клубу представили ґрунтовні і яскраві доповіді, які підсумовували дослідження в галузі глобальних проблем людства і пропонували шляхи виходу з кризового становища, у якому воно опинилося. Це доповідь М. Месаровича (США) та Е. Пестеля (Німеччина) «Людство на поворотному рубежі», Е. Ласло (США) «Цілі людства», Б. Гаврилишина (США) «Путівники в майбутнє: до більш ефективних суспільств» та ін. Програмний характер носила робота першого президента Римського клубу А. Печчеї «Людські якості» (1977). А. Печчеї сформулював видатні ідеї стосовно майбутнього існування людства, якщо спосіб його існування радикально зміниться. Розглядаючи витoki і причини глобальних проблем, у тому числі й екологічної кризи, А. Печчеї вважав, що вони знаходяться не поза людиною, а саме всередині неї. Проблеми виникають тому, що люди в процесі соціального розвитку не встигають адаптувати свою культуру до тих змін, які самі ж вносять у цей світ. Програма А. Печчеї націлює людство на реалізацію шести провідних цілей.

Перша ціль визначається дослідником, як «зовнішні межі». Вона орієнтує на бережливе ставлення до природи, її ресурсів, життєвого потенціалу.

Друга ціль – «внутрішні межі». Вона звертає увагу на важливість урахування такого важливого фактору, як внутрішні можливості людини. Дійсно, як підкреслює А. Печчеї, не можна безкінечно експлуатувати її властивості до пристосування. З цього випливає, що науково-технологічна діяльність і соціополітичні зміни мають відбуватися таким чином, щоб не піддавати людину новим напругам і стресам.

Третя ціль к програмі А. Печчеї визначається, як «культурна спадщина». Вона формує соціальну установку на перетворення загальнокультурних надбань у визначальний орієнтир прогресу і самовизначення людства. Культурна самовизначеність, на думку дослідника, є принципом нового світового економічного порядку, суттєвою орієнтацією стратегії розвитку людства.

Водночас, як наголошує А. Печчеї, треба рятувати цінності культури від руйнування. Це принципово важливо для можливості подальшого існування людства, оскільки саме культура є світом людської традиції. Зберігаючи культурну традицію, людство отримує шанс на майбутнє.

Четверта ціль – «світове співтовариство». Вона має спрацювати в об'єднання міжнародних зусиль для вирішення глобальних проблем сучасності. Для цього А. Печчеї пропонує створити центри, що скоординують прийняття розумних виважених рішень на всіх рівнях людської організації – від локального до глобального.

П'ята ціль названа «людське житло». На думку дослідника, важливе значення для розв'язання глобальних проблем має оптимальне розселення

людей на планеті. Для цього потрібно створити всезагальний план, який би передбачав заходи національного і регіонального масштабу.

Шоста ціль визначена, як «виробнича система», і орієнтує на створення оптимальної, розумної, єдиної в масштабах цивілізації економічної і фінансової систем, єдиної системи ресурсозабезпечення і зберігання, територіального розміщення виробництва [*Лебедева, 2002*].

Визначивши ці шість глобальних цілей людства, А. Печчеї зауважує, що головним для їх здійснення і для процвітання людства в майбутньому є відродження людського духу. Без цього людство може прямувати лише до власного знищення.

Також заслуговує уваги діяльність професора Массачусетського технологічного інституту Дж. Форрестер, який у 1970 році розробив моделі «Світ-1» і «Світ-2», включивши в них населення, виробництво сільськогосподарської і промислової продукції, природні ресурси і забруднення довкілля. Д. Медоузом на основі моделей Форрестера була створена модель «Світ-3», а результати дослідження були опубліковані в 1972 році під назвою «Межі зростання».

Світова модель була побудована спеціально для дослідження п'яти основних глобальних процесів: швидкої індустріалізації, зростання чисельності населення, браку продуктів харчування, що збільшується, виснаження запасів ресурсів, що не поновлюються, і деградації природного середовища.

Висновки, які було зроблено в цій доповіді:

1. Якщо сучасні тенденції зростання чисельності населення, індустріалізації, забруднення природного середовища, виробництва продовольства і виснаження ресурсів продовжуватимуться, протягом наступного століття світ підійде до меж зростання. У результаті, швидше за все, станеться несподіваний і неконтрольований спад чисельності населення і різко знизиться обсяг виробництва.

2. Можна змінити тенденції зростання і прийти до стійкої в довгостроковій перспективі економічної й екологічної стабільності. Стан глобальної рівноваги можна встановити на рівні, який дозволяє задовольнити основні матеріальні потреби кожної людини і дає кожній людині рівні можливості реалізації особистого потенціалу [*Василик, Вершинин, 2000: с.244*].

Як зазначали автори доповіді, з «поведінки» моделі видно, що наближення до граничних значень і колапс неминучі, і причиною цього в даному випадку є виснаження запасів невідновлюваних ресурсів.

За самих оптимістичних прогнозів зростання припиниться до 2100 року, якщо спосіб життя не зміниться. Головна ідея, що пронизує все дослідження: якщо навіть за допомогою розвитку новітніх технологій ресурсна проблема буде вирішена, а рівень забруднення зменшиться у рази, рівень народжуваності буде контролюватися – усе одно колапс

неминуче настане в ці ж строки. Технологічні рішення можуть лише продовжити період демографічного і промислового зростання, але не відсунути його кінцевих меж [Медоуз, 1995: с.80-81].

Отже, вчені виділили три блоки змін в еволюції, які потребують істотної трансформації наукового знання. Перш за все, це фундаментальні зміни в еволюції. До них відносять процеси глобалізації, прискорення ритму еволюції, зростання складності проблем, а також складнощі економічних і соціальних систем при переході до нового довгострокового циклу розвитку, зміна ролі різних суб'єктів політики в еволюції. Фундаментальні зміни в еволюції формують нові вимоги до всіх сфер діяльності, секторів економіки, і сфера наукових досліджень не є виключенням. Другою за значимістю є зміна технологічної бази, перехід до наукової і технологічної бази суспільства, заснованого на знаннях. Наука і технології міняють структуру економіки, модель діяльності і взаємодії між різними інституційними структурами, модель вжитку і способу життя, систему цінностей і систему ухвалення рішень. І нарешті, зростання значущості глобальних проблем, таких як глобальна зміна клімату, старіння населення, наростаючий дефіцит прісної води, екологічні проблеми і проблеми виникнення нових захворювань, що переростає національні кордони, організована злочинність також зробить істотний вплив як на трансформацію сфери науково-дослідної діяльності в цілому, так і на формування глобального наукового й інноваційного простору [Гапоненко, 2006: с.96].

Висновок. Отже, із середини ХХ ст. екологічні проблеми починають класифікуватися, як глобальні. Це означає, що людство почало усвідомлювати загрозу руйнування природного середовища як середовища свого існування, спричиненого власною техногенною діяльністю. Характерно, майже в незмінному вигляді глобальна екологічна проблема ХХ століття непомітно перейшла у століття ХХІ; усвідомлення ж її небезпеки, на жаль, не тільки не поглибилося, але й певним чином «романтизувалося». Масова свідомість не сприймає її як таку, яка може покласти край існуванню людства.

ЛІТЕРАТУРА

- Василик, 2000 – Политология : хрестоматия / Сост. М. А. Василик, М. С. Вершинин. – М. : Гардарики, 2000. – 843 с.
- Васюта, 2002 – Васюта О. А. Проблема екологічної політики України в контексті глобального розвитку : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук : спеціальність : 23.00.02 – політичні інститути і процеси / Ольга Васюта. – К., 2002. – 38 с.
- Гапоненко, 2006 – Гапоненко Н. В. Сфера исследований и разработок в эпоху фундаментальных изменений / Н.В. Гапоненко // Информационное общество. – 2006. - № 5–6. – С.96-101.
- Качинський, 1997 – Качинський А. Б., Хміль Г. А. Екологічна безпека України : аналіз, прогноз, оцінка та державна політика / А. Б. Качинський, Г. А. Хміль. – К. : НІСД, 1997.
- Качинський, 2001 – Качинський А. Б. Екологічна безпека України : системний аналіз перспектив покращення [Електронний ресурс] / А. Б. Качинський. – К. : НІСД, 2001. – 312 с. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/book/Kachin/index.htm>

- Костецька, 2008* – Костецька К. О. Еколого-економічні пріоритети в контексті забезпечення національної безпеки / К. О. Костецька // Вісник соціально-економічних досліджень : збірник наукових праць. – Випуск 34. – Одеса : ОДЕУ, 2008. – С. 328-333.
- Лебедева, 2012* – Лебедева Г.О. Прогнозування майбутнього розвитку людства міжнародною організацією «Римський клуб» [Електронний ресурс] / Г.О. Лебедева – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/36_PVMN_2012/Istoria/1_123169.doc.htm
- Лук'янець, 2002* – Лук'янець В. С. Техно-науковий активізм та його вплив на світоглядний інтер'єр екологічної ери / В. С. Лук'янець // Практична філософія. – 2002. – №2 (6). – С. 10-25.
- Медоуз, 1995* – Медоуз Д. Л. За пределами роста / Д.Л. Медоуз // Вестник МГУ. – Сер. 12 : Политические науки. – 1995. – № 5. – С.80-86.
- Національна безпека України* – Національна безпека України. Конспект лекцій. Навчальні матеріали онлайн. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/10290228/politologiya/ekologichna_bezpeka_ukrayini#198
- Семенюк, 2009* – Семенюк Н. В. Філософія екобезпечного поступу людства в епоху глобалізації та інформаційної революції : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філос. наук : 09.00.10 / Н. В. Семенюк; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2009. – 18 с.
- Стоєцький, 2007* – Стоєцький В.Ф. Сучасний стан техногенної безпеки в Україні та напрями підвищення ефективності запобіжних заходів / В. Ф. Стоєцький // Безпека життєдіяльності. – 2007. – № 11. – С. 29.
- Толстоухов, 2004* – Толстоухов А.В. Творення еко-майбутнього в контексті глобалізації : проблеми керування та перспективи розвитку : автореф. дис... д-ра філософ. наук : 09.00.09 / А.В. Толстоухов; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2004. – 35 с.

REFERENCES

- Vasylyk, 2000* – Polytologyya : xrestomatyya / Sost. M. A. Vasylyk, M. S. Vershynyn. – М. : Gardaryky, 2000. – 843 s.
- Vasyuta, 2002* – Vasyuta O. A. Problema ekologichnoy polityky Ukrayiny v konteksti globalnogo rozvytku : avtoref. dys. na zdobuttya naukovoogo stupenya doktora politychnykh nauk : specialnist : 23.00.02 – politychni instytuty i procesy / Olga Vasyuta. – K., 2002. – 38 s.
- Gaponenko, 2006* – Gaponenko N. V. Sfera yssledovanyj y razrabotok v epoxu fundamentalnykh yzmenenij / N.V. Gaponenko // Ynformacyonnoe obshhestvo. – 2006. - # 5–6. – S.96-101.
- Kachynskij, 1997* – Kachynskij A. B., Xmil G. A. Ekologichna bezpeka Ukrayiny : analiz, prognoz, ocinka ta derzhavna polityka / A. B. Kachynskij, G. A. Xmil. – K. : NISD, 1997.
- Kachynskij, 2001* – Kachynskij A. B. Ekologichna bezpeka Ukrayiny : systemnyj analiz perspektyv pokrashhenya [Elektronnyj resurs] / A. B. Kachynskij. – K. : NISD, 2001. – 312 s. – Rezhym dostupu : <http://old.niss.gov.ua/book/Kachin/index.htm>
- Kosteczka, 2008* – Kosteczka K. O. Ekologo-ekonomichni priorytety v konteksti zabezpechennya nacionalnoy bezpeky / K. O. Kosteczka // Visnyk socialno-ekonomichnykh doslidzhen : zbirnyk naukovykh prac. – Vypusk 34. – Odessa : ODEU, 2008. – S. 328-333.
- Lebedyeva, 2012* – Lebedyeva G. O. Prognozuvannya majbutnogo rozvytku lyudstva mizhnarodnoy organizaciyeyu «Rymskij klub» [Elektronnyj resurs] / G. O. Lebedyeva – Rezhym dostupu: http://www.rusnauka.com/36_PVMN_2012/Istoria/1_123169.doc.htm
- Luk'yanecz, 2002* – Luk'yanecz V. S. Texno-naukovyj aktyvizm ta jogo vplyv na svitoglyadnyj inter'yer ekologichnoy ery / V. S. Luk'yanecz // Praktychna filosofiya. – 2002. – #2 (6). – S.10-25.
- Medouz, 1995* – Medouz D. L. Za predelamy rosta / D.L. Medouz // Vestnyk MGU. – Ser. 12 : Polyticheskiye nauky. – 1995. – # 5. – S.80-86.
- Nacionalna bezpeka Ukrayiny* – Nacionalna bezpeka Ukrayiny. Konspekt lekcij. Navchalni materialy onlajn. – Rezhym dostupu : http://pidruchniki.ws/10290228/politologiya/ekologichna_bezpeka_ukrayini#198
- Semenyuk, 2009* – Semenyuk N. V. Filosofiya ekobezpechnogo postupu lyudstva v epoxu globalizaciyi ta informacijnoy revolyuciyi : avtoref. dys. na zdobuttya naukovoogo stupenya kand. filol. nauk : 09.00.10 / N. V. Semenyuk; Nacz. ped. un-t im. M. P. Dragomanova. – K., 2009. – 18 s.
- Stoyeczkyj, 2007* – Stoyeczkyj V.F. Suchasnyj stan texnogennoy bezpeky v Ukrayini ta napryamy pidvyshhenya efektyvnosti zapobizhnykh zahodiv / V. F. Stoyeczkyj // Bezpeka zhyttyediyalnosti. – 2007. – # 11. - S.29.

Tolstouhov, 2004 – Tolstouhov A. V. Tvorennya eko–majbutnogo v konteksti globalizaciyi : problemy keruvannya ta perspektyvy rozvytku : avtoref. dys... d–ra filosof. nauk : 09.00.09 / A. V. Tolstouhov; Kyiv. nacz. un–t im. T. Shevchenka. – K., 2004. – 35 s.

Надійшла до друку 20.02.2015 року